

Η αυθεντική σκιά μιας φανταστικής αυθεντίας

(μια οφειλόμενη απάντηση στον Νίκο Ν. Μάλλιαρη)

Αλέξανδρος Σχισμένος – Νίκος Ιωάννου

Είναι η κατάρα σχεδόν όλων των μεγάλων φιλοσόφων να αποκτούν, μεταθανάτια, σχέτες οπαδών και σχολιαστών που με ζήλο μάχονται για να διαφυλάξουν την κληρονομιά του ειδώλου τους στο ιδιωτικό τους οστεοφυλάκιο με πρόσχημα την ορθοδοξία. Συνέβη στον Πλάτωνα, στον Αριστοτέλη, στον Χέγκελ, στον Μαρξ, ήταν επόμενο να συμβεί, εσχάτως, και στον Καστοριάδη.

Κάποιοι ανέρχονται τις βαθμίδες της ακαδημαϊκής κοινότητας (βλ. Κράτος, εξουσία, αυτονομία) ισχυριζόμενοι ότι ο Καστοριάδης ήταν υπέρ του αντιπροσωπευτικού κοινοβουλευτισμού (φιλελεύθερης ολιγαρχίας σύμφωνα με τα λόγια του ίδιου του Καστοριάδη). Κάποιοι άλλοι κατοικούν υπεράνω της κοινωνίας, με την απόσταση του κριτή, προσδοκώντας έναν καλύτερο κόσμο να αναδυθεί από μόνος του. Και οι δύο κατηγορίες αρνούνται το κεντρικό οντολογικό και πολιτικό δίδαγμα του Καστοριάδη, την συνεχή δημιουργικότητα της ανθρώπινης Ιστορίας, την διαρκή ένταση ανάμεσα στο θεσμισμένο και το θεσμίζον κοινωνικό φαντασιακό και την προτεραιότητα της πράξης έναντι της θεωρίας. Οι απόπειρές τους να απολιθώσουν την σκέψη του Καστοριάδη καταρρέουν φυσικά, μπροστά στην ίδια αυτή τη σκέψη, που είναι σκέψη προς την ελευθερία, φιλοσοφία της πράξης και πρόταγμα αυτονομίας.

Σε αυτή την κατηγορία ανήκει και το περιοδικό *Πρόταγμα* και ο συντάκτης του Νίκος Ν. Μάλλιαρης, που όσοι ασχολούνται με τον μικρόκοσμο της ‘ριζοσπαστικής διανόησης’ ίσως γνωρίζουν από τον υψηλού επιπέδου διαπληκτισμό του με τον Φώτη Τερζάκη το 2008. Ήδη από τότε ο Νίκος Μάλλιαρης επιδίωκε να γίνει πάπας κάποιου Καστοριαδισμού και θεματοφύλακας της κληρονομιάς του

και η ρηχότητά του έδωσε αργότερα την ευκαιρία στον Τερζάκη να ξιφουλκήσει ενάντια σε κάποιον φανταστικό 'Καστοριαδισμό'[1]. Ο Μάλλιαρης δεν πτοήθηκε και συνέχισε να μάχεται ενάντια σε όσους κατά τη γνώμη του παρέκκλιναν από την ορθόδοξη ανάγνωση αυτού που με ανοίκεια οικειότητα αποκαλεί τον 'φαλακρό φιλόσοφο' (μάλλον κατά το 'Φαλακρή τραγουδίστρια'- α, και ο Φουκώ φαλακρός ήταν).

Εσχάτως, στο τελευταίο τεύχος του περιοδικού του μας έκανε την τιμή να αναφερθεί στο βιβλίο μας 'Μετά τον Καστοριάδη' και μάλιστα σε δύο διαφορετικά άρθρα. Κάθε κριτική είναι καλοδεχούμενη και η απάντησή μας θα μπορούσε να είναι η αρχή ενός διαλόγου που ενδεχομένως να έβγαζε τον μικρό κύκλο του *Προτάγματος* από την θεωρησιακή του απομόνωση. Δυστυχώς, το υψηλό ήθος του Μάλλιαρη δεν μας επιτρέπει να είμαστε ευγενικοί μαζί του. Ο ίδιος, αυθεντική σκιά μιας φανταστικής αυθεντίας, δεν μασάει τα λόγια του ούτε απέναντι στην φαλάκρα του Καστοριάδη, ούτε απέναντι σε όσους διαφωνούν μαζί του. Με τον Μάλλιαρη, όχι τον Καστοριάδη. Δυστυχώς, αν συμφωνείς με τον Καστοριάδη, είναι αδύνατον να μην διαφωνήσεις με τον Μάλλιαρη. Και εδώ ερχόμαστε να δούμε σύντομα το φιλοσοφικό μεγαλείο της Μαλλιαρής κριτικής.

Δυστυχώς, οφείλουμε να αρχίσουμε με ένα δείγμα θρασύτητας, όταν ο μικρός Νικόλας κατακρίνει τους αναρχικούς που πήραν συνέντευξη από τον Καστοριάδη για την εφημερίδα *Εκτός Νόμου* τον Αύγουστο '90, καθώς : '...οι αναρχικοί συντάκτες της εφημερίδας έσπαγαν τα νεύρα στον φαλακρό φιλόσοφο (sic) με την προσπάθειά τους να του εκμαιεύσουν δήλωση ότι, όντως, η ΕΕ προωθούσε τότε, ένα καθεστώς ημιολοκληρωτικού τύπου'[2]. Δεν έχουμε όλοι την ικανότητα του Μάλλιαρη να γνωρίζουμε την κατάσταση των νεύρων του Καστοριάδη σε μία συνέντευξη που δεν παρευρισκόμαστε, αλλά ο ίδιος προφανώς έχει άλλου τύπου επικοινωνία με τον φιλόσοφο, μεταθανάτια, ειδάλλως δεν εξηγούνται οι εκτιμήσεις του. Ας δούμε όμως και την απάντηση του ίδιου του Καστοριάδη στην επίμαχη συνέντευξη, που αναφέρεται γενικά στα δυτικά καθεστώτα, και φυσικά όχι στην

Ε.Ε., η οποία, αν και δεν το γνωρίζει ο Μάλλιαρης, δεν υπήρχε τον Αύγουστο 1990 (!):

‘Δεν νομίζω ότι θα συμφωνούσα με τη γενική σας εκτίμηση. Δεν συζητάω για το τι θα γίνει, είτε σε περίπτωση οικολογικής, περιβαλλοντικής καταστροφής, είτε άλλων, αγνώστων προς το παρόν, εξελίξεων. Εγώ, αυτό που νομίζω αυτή τη στιγμή, είναι κάτι που, αν θέλετε να χρησιμοποιήσετε αυτές τις αναφορές, είναι πολύ πιο κοντά στην ουτοπία του Χάξλεϋ, στον ‘θαυμαστό νέο κόσμο’, χωρίς τα χημικά μέσα που επικαλείται και άλλα παρόμοια.

Δηλαδή, αυτό το οποίο υπάρχει είναι ένας **υπέρ-μαλακός ολοκληρωτισμός**, με μια έννοια, ο οποίος είναι ικανός να αφήσει ένα σωρό ‘παράθυρα’, να μην θίξει τις παραδοσιακές κατακτήσεις ελευθεριών και δικαιωμάτων.

Δεν νομίζω ότι υπάρχει επίθεση με την έννοια μιας σαφούς, είτε τρομοκρατίας του κράτους, είτε περιστολής των κλασικών δικαιωμάτων. Νομίζω ότι το σύστημα λειτουργεί πολύ καλά προς το παρόν με την **αποχαύνωση** την οποία δημιουργεί και ότι δεν έχει ανάγκη από περισσότερη ένταση.’ [3]

Προφανώς, ο Καστοριάδης μπορούσε και με σπασμένα τα νεύρα να είναι σαφής και να παραδέχεται ότι δεν γνωρίζει τι θα γίνει σε περίπτωση ‘άγνωστων προς το παρόν, εξελίξεων’. Εμείς τολμάμε να υποστηρίξουμε ότι από το 1990 ή το 1997 μέχρι σήμερα συνέβησαν πολλές ‘άγνωστες’ εξελίξεις. Ζαπατίστας, Αντιπαγκοσμιοποίηση, Δίδυμοι Πύργοι, εξεγέρσεις των προαστίων, Δεκέμβρης του 2008, παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση, παγκόσμιο κίνημα των πλατειών και του Occupy, Αραβική Άνοιξη, εμφύλιος στη Συρία, προσφυγική κρίση, για να αναφέρουμε τα γνωστά.

Και σύμφωνα με τον ίδιο τον Καστοριάδη, ο μόνος τρόπος να τον τιμήσουμε είναι να συνομιλήσουμε με την σκέψη του υπό το πρίσμα της εποχής μας, λαμβάνοντας υπόψιν όσα συνέβησαν, και να σκεφτούμε αυτές τις τεράστιες ιστορικής βαρύτητας εξελίξεις

που ο ίδιος δεν έζησε, συνεχίζοντας την φιλοσοφική και πρακτική δραστηριότητα. Ο Μάλλιαρης αυτό δεν το συγχωρεί. Οπότε, περνάει στην επίθεση.

Αφού μας ειρωνεύεται ότι 'έχουν, όπως λένε, διαβάσει τον Καστοριάδη[4]', μας καταγγέλλει γιατί τολμούμε να ισχυριστούμε πως η εποχή της ασημαντότητας έχει παρέλθει.

Τι σήμαινε αυτή η ασημαντότητα; Ας δούμε τι έγραφε ο Καστοριάδης τότε, το 1990: '...δεν βιώνουμε σήμερα μια κρίση με την αληθινή έννοια του όρου, δηλαδή μια στιγμή απόφασης [...] ζούμε σε μια φάση αποσύνθεσης. Σε μια κρίση, υπάρχουν, αντίθετα στοιχεία που μάχονται μεταξύ τους – ενώ αυτό που χαρακτηρίζει, ακριβώς, τη σύγχρονη κοινωνία είναι η εξαφάνιση των κοινωνικών και των πολιτικών συγκρούσεων.' [5]

Και πράγματι, κάπως έτσι είχε ο κόσμος τότε. Σήμερα, το 2015, εμείς θεωρούμε ότι η κρίση δεν είναι πλέον παθητική, είναι θερμή, περιέχει την επανεμφάνιση των κοινωνικών και πολιτικών συγκρούσεων. Έχουμε δει σφοδρές κοινωνικές συγκρούσεις αδιανόητες στο παρελθόν, έχουμε στον τόπο μας βιώσει μία κοινωνική εξέγερση, αναρίθμητες πορείες, ένα τεράστιο κοινωνικό κίνημα κατάληψης των πλατειών, καθώς και την ανάδυση νέων νοημάτων και λειτουργιών, από δίκτυα αλληλεγγύης και αντίστασης μέχρι ελεύθερους κοινωνικούς χώρους. Γνωρίζουμε ότι ο Νίκος Μάλλιαρης δεν τα καταλαβαίνει αυτά, αφού ως κριτής, τα κοιτά αφ' υψηλού. Για αυτόν, όλη αυτή η εποχή δεν είναι παρά 'η νεοελληνική εκδοχή της σύγχρονης καταναλωτικής απάθειας' [6] και το γράφει αυτό ανερυθρίαστα. Μπορεί ο ίδιος να αναπαύεται σε κάποια καταναλωτική απάθεια, μαζί με μια μικρή μειοψηφία σήμερα, αλλά είχε άραγε επαναπαυτεί και ο Καστοριάδης; Τι έγραφε ο ίδιος;

'Από μέρους μου πιστεύω ότι σε όλους τους τομείς της ζωής, τόσο στο «αναπτυγμένο» όσο και στο «μη αναπτυγμένο» τμήμα του κόσμου, τα ανθρώπινα όντα βρίσκονται σε μια πορεία διάλυσης των παλιών σημασιών και ίσως σε μία πορεία δημιουργίας καινούργιων. Ο δικός μας ρόλος είναι να κατεδαφίσουμε τις

ιδεολογικές αυταπάτες που τους παρεμποδίζουν στη δημιουργία αυτή. '[7]

Ο Μάλλιαρης θα μας πει όμως ότι ο 'φαλακρός' τα έλεγε αυτά το 1974. Τι έλεγε άραγε το 1997, μέσα στην εποχή της ασημαντότητας; Μήπως ήταν το τέλος της Ιστορίας; Ας το δούμε κι αυτό:

‘Η προοπτική που απορρέει δεν είναι η προοπτική μιας «οικονομικής κρίσης» του καπιταλισμού εν γένει με την παραδοσιακή έννοια. Θεωρητικά, ο καπιταλισμός (οι παγκόσμιες επιχειρήσεις) θα μπορούσε να βαστάξει όλο και πιο καλά, μέχρι την ημέρα που ο ουρανός θα πέσει στο κεφάλι μας. Αυτό θα προϋπέθετε εντούτοις, μεταξύ άλλων, ότι η καταστροφή των παλαιών εκβιομηχανισμένων χωρών, ιδίως στην Ευρώπη, και η έξοδος μυριάδων ατόμων από τον παραδοσιακό αιωνόβιο κόσμο τους στις όχι ακόμη εκβιομηχανισμένες χώρες, προς τις τεχνικοποιημένες, αστικοποιημένες κοινωνίες, θα μπορούσαν να συντελεσθούν χωρίς μεγάλες κοινωνικές και πολιτικές δονήσεις. Πρόκειται για μία δυνατή προοπτική. Δεν είναι σίγουρο ότι είναι η πλέον πιθανή.

Η θεωρητική ανάλυση μπορεί το πολύ να φθάσει μέχρι σ' αυτόν τον τύπο ερωτημάτων. Τα υπόλοιπα εξαρτώνται από τις δράσεις και αντιδράσεις των πληθυσμών των ενδιαφερόμενων χωρών.' [8]

Αυτές τις δράσεις και τις αντιδράσεις τις ζούμε σαν ιστορικούς σεισμούς αλλά δεν φτάνουν στο οπτικό πεδίο του Μάλλιαρη, που δεν έχει ανατραφεί, όπως εμείς οι μύωπες 'με τις διανοητικές αγκυλώσεις και τις εμμονές του εγχώριου αναρχικού χώρου'[9], γι' αυτό και η κριτική του στην άποψη είναι τόσο βαθιά που τελειώνει εκεί. Ο Μάλλιαρης δεν κατάλαβε καν ότι το Ίντερνετ είναι κάτι καινούργιο.

Έτσι, φτάνουμε στη δεύτερη αναφορά του μεγάλου Καστοριαδιστή στο βιβλίο μας. Εδώ, δεν μας παραχωρεί παρά μια υποσημείωση. Πρέπει να την παραθέσουμε ακριβώς όπως τυπώθηκε:

‘Αν έχει κανείς έστω και στο ελάχιστο ανθιστεί[10] τι

διακυβεύεται εν προκειμένω, δυσκολεύεται να μπει σε διαδικασία συζήτησης αφελών απόψεων σύμφωνα με τις οποίες το Ίντερνετ συνιστά απελευθερωτικό εργαλείο που προωθεί, δήθεν, χειραφετητικές εξελίξεις, όπως πιστεύουν οι Α. Σχισμένος και Ν. Ιωάννου...’ [11]

Ευχαριστούμε τον Νίκο Μάλλιαρη που προσποιήθηκε πως διάβασε το βιβλίο μας, όπως κάνει και με τον Καστοριάδη, αλλά δυστυχώς δεν το κατάλαβε, όπως και με τον Καστοριάδη. Οφείλουμε να παραθέσουμε ένα δικό μας απόσπασμα:

‘Η ‘εισβολή’ αυτή της διαδικτυακής οικονομίας στο κοινωνικοϊστορικό οδήγησε σε στρατόπεδα εργασίας στην Κίνα όπου κρατούμενοι αναγκάζονται να παίζουν μέχρι εξαντλήσεως το εκάστοτε διαδικτυακό παιχνίδι ρόλων προκειμένου να συλλέξουν αντικείμενα προς πώληση στη μαύρη αγορά προς όφελος της ίδιας της κυβέρνησης. Παράλληλα με αυτές τις ακρότητες, εμφανίζονται κρατικές εταιρείες που προσλαμβάνουν επαγγελματίες παίκτες (που αποκαλούνται gold-diggers) για να συλλέγουν ψηφιακά αντικείμενα οικονομικής αξίας στο πλαίσιο των εικονικών παιγνιο-κόσμων, ώστε να τα ανταλλάξουν με πραγματικά χρήματα στην διαδικτυακή μαύρη αγορά.

Από την άλλη όμως πλευρά, στην πρόσφατη ιστορία είδαμε μία διάχυση του κοινωνικοϊστορικού μέσα στο ψηφιακό και αντιληφθήκαμε πως η διάδραση έχει δύο δρόμους. Από τα wikileaks και το κίνημα των Anonymous, μέχρι τις αραβικές εξεγέρσεις, βιώσαμε μία «εισβολή» της ιστορίας στο διαδίκτυο, κατά τρόπο που κινήσεις που εμφανίζονται καταρχάς στο διαδίκτυο αναπαράγονται και μεταφέρονται στον πραγματικό κόσμο. Και μάλιστα κατά τρόπο εμφανικό, στην περίπτωση της Μέσης Ανατολής του 2011, όταν η ελευθερία επικοινωνίας και διάδρασης έρχονται σε σύγκρουση με ένα καθεστώς λογοκρισίας και σκοταδισμού. Δεν είναι τυχαίο πως στον αραβικό κόσμο το facebook απέκτησε μια απελευθερωτική διάσταση δίπλα στην αποχαυνωτική του λειτουργία, ακριβώς επειδή υπέβαλε τρόπους ελεύθερης επικοινωνίας σε μία κοινότητα στεγανών, κλειστών φαντασιακών σημασιών και βοήθησε άμεσα να καμφθεί η κρατική

λογοκρισία. [12]

Δεν τα φανταστήκαμε αυτά, έγιναν. Και προφανώς δεν γράφουμε ότι το Ίντερνετ συνιστά αμιγώς απελευθερωτικό εργαλείο, αλλά ότι με έκπληξη είδαμε πως εκτός από την αποχαύνωση μπορεί να χρησιμοποιηθεί και για τη χειραφέτηση. Κι αυτό δεν σημαίνει ότι βλέπουμε μία μόνο όψη. Παρακάτω λέμε:

‘Ωστόσο, όπως είπαμε παραπάνω, η σχέση του ψηφιακού προσώπου με το πραγματικό υποκείμενο και το κοινωνικοϊστορικό του περιβάλλον είναι εξαιρετικά προβληματική. Καταρχάς είναι μία σχέση καθαρής παραπομπής, σε μία κατασκευασμένη ταυτότητα δίχως εξωτερικούς περιορισμούς όπου η φαντασία του ατόμου μπορεί να προβληθεί άφοβα. Πέρα από τους προφανείς ψυχολογικούς κινδύνους για το ίδιο το άτομο, οι οποίοι έχουν οδηγήσει στη δημιουργία ακόμη και κλινικών απεξάρτησης από το διαδίκτυο, τον κίνδυνο της ψυχικής απομόνωσης και ενός επίκτητου ψηφιακού αυτισμού, αυτό δημιουργεί νέα πεδία διακινδύνευσης και για τον δημόσιο λόγο την στιγμή που ο ψηφιακός δημόσιος χώρος δεν υπόκειται στις φυσικές μεταβολές, κοινωνικές αλλοιώσεις και πολιτικούς περιορισμούς του πραγματικού δημόσιου χώρου. Δεν υπάρχει η αντίστοιχη απόδοση ευθύνης όπως στην πραγματική ζωή, και δεν υπάρχει η χρονική και αντικειμενική αμεσότητα της ενσώματης παρουσίας. Η αποσωματικοποίηση της συνείδησης μέσα στο διαδίκτυο συνεπιφέρει μία αποσωματικοποίηση του αισθήματος, που διαμορφώνει έναν εντελώς διακριτό και πλασματικό ψηφιακό δημόσιο λόγο, ο οποίος, αν και δημόσιος, εκφέρεται από τον πραγματικό ιδιωτικό χώρο της οικίας. [13]’

Οπότε, μάλλον ο Μάλλιαρης δεν μας διάβασε, δεν φταίμε εμείς. Μήπως φταίει ο Καστοριάδης; Τι θα έλεγε αυτός; Φυσικά, δεν είμαστε Μάλλιαρης να το γνωρίζουμε. Προσφάτως όμως, κυκλοφόρησε και στα ελληνικά η βιογραφία του Καστοριάδη από τον Francois Dosse, όπου αναφέρεται πως:

‘Ήδη από την εποχή του Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα, άποψη του Καστοριάδη ήταν πως, για να εφαρμοστούν οι αρχές της άμεσης

δημοκρατίας σε μια ολόκληρη χώρα, θα πρέπει να αξιοποιηθούν οι τεχνολογίες αιχμής στο πεδίο των επικοινωνιών.' [14]

Ευχόμαστε μετά από αυτό ο κύριος Μάλλιαρης να ασχοληθεί με την καθύβριση του Dosse και να μας αφήσει εκεί που ποτέ δεν τον βρίσκουμε, στα ανοιχτά πεδία του αγώνα για την κοινωνική και ατομική αυτονομία.

Σημειώσεις:

[1] Βλ. Φ. Τερζάκης, «Για τον 'καστοριαδισμό' ως ιδεολογία», Βαβυλωνία, τ. 40, Ιανουάριος και Α. Σχισμένος, «Για τον 'καστοριαδισμό' ως κατασκευή» (Απάντηση στον Φ. Τερζάκη), Βαβυλωνία, τ. 41, Φεβρουάριος.

[2] Ν. Μάλλιαρης, *Editorial*, σελ. 60, περ. Πρόταγμα, τ. 8, Νοέμβριος 2015.

[3] Περιοδικό Contact, τ. 10, Νοέμβριος 2007, σελ. 43.

[4] Ν. Μαλλιαρης, Προταγμα, τ.8, σελ.60.

[5] ο.π. σελ. 123

[6] Ν. Μαλλιαρης, Προταγμα τ.8, σελ. 60

[7] Κ. Καστοριάδης, «Σκέψεις πάνω στην «ανάπτυξη» και την «ορθολογικότητα», στον τόμο Χώροι του ανθρώπου, σελ. 43

[8] Κ. Καστοριάδης, *Η ορθολογικότητα του καπιταλισμού*, εκδόσεις Ύψιλον, 1999 σελ. 66-67

[9] Ν. Μαλλιαρης, Προταγμα, τ.8, σελ. 60.

[10] Υποθέτουμε ότι πρόκειται για λάθος στην επιμέλεια του κειμένου, αλλά έτσι τυπώθηκε και με στοχαστές του μεγέθους του Μάλλιαρη δεν μπορείς ποτέ να είσαι σίγουρος, ίσως πράγματι εννοεί ότι η κοινωνία 'ανθίζεται'.

[11] Ν. Μαλλιαρης, *Εισαγωγή στο Χιπστερισμό*, υποσ. 84, περ. Πρόταγμα, τ.8, σελ. 173

[12] 'Μετά τον Καστοριάδη', εκδ. Εξάρχεια, σελ. 129

[13] ο.π., σελ. 131

[14] Francois Dosse, *Καστοριάδης, μια ζωή*, εκδ. Πόλις, σελ. 418.